

กระบวนการสร้างเครือข่ายการเรียนรู้กลุ่มดอกไม้ประดิษฐ์ระดับย่านลิเภา
เพื่อยกระดับเศรษฐกิจท้องถิ่นของชุมชน หมู่ที่ 7 ตำบลนาเคียน
อำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช*

THE PROCESS OF BUILDING A COMMUNITY LEARNING NETWORK
OF A GROUP CRAFTING ARTIFICIAL FLOWERS WITH JAPANESE CLIMBING FERNS
TO ENHANCE THE ECONOMY OF A LOCAL COMMUNITY
IN VILLAGE NO. 7 OF NA KHIAN SUB-DISTRICT, MUEANG DISTRICT,
NAKHON SI THAMMARAT PROVINCE

ศิริพร สุโส¹, สุวิจักขณ์ คงเสน¹, ขวัญจิรา สุนทรนนท์¹, จิตติมา ดำรงวัฒนะ^{1*}, วิเชษฐุ์ สิ้นประสิทธิ์กุล², สุชาติ มสันต์³
Siriporn Suso¹, Suwijak Kongsen¹, Khwanchira Suntornnon¹, Jittima Damrongwattana^{1*}, Wichet Sinprasitkul², Suchat Masun³

¹มหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราช

¹Nakhon Si Thammarat Rajabhat University, Thailand

²มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครศรีธรรมราช

²Mahachulalongkornrajavidyalaya University Nakhon Si Thammarat Campus, Thailand

³นักวิชาการอิสระ

³Independent Academic, Thailand

*Corresponding author E-mail: jittima_dam@nstru.ac.th

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาพัฒนาการเกิดกลุ่มดอกไม้ประดิษฐ์ระดับย่านลิเภาเพื่อยกระดับเศรษฐกิจท้องถิ่นของชุมชน สภาพปัญหาของกลุ่มดอกไม้ประดิษฐ์ระดับย่านลิเภาเพื่อยกระดับเศรษฐกิจท้องถิ่นของชุมชน และกระบวนการสร้างเครือข่ายการเรียนรู้ในชุมชนของกลุ่มดอกไม้ประดิษฐ์ระดับย่านลิเภาเพื่อยกระดับเศรษฐกิจท้องถิ่นของชุมชน ผู้วิจัยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ โดยเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยวิธีการสัมภาษณ์เชิงลึก และกำหนดผู้ให้ข้อมูลสำคัญแบบเจาะจง จำนวน 15 คน ใช้เครื่องมือเป็นแบบสัมภาษณ์เชิงลึกและสนทนากลุ่ม ผลการวิจัย พบว่า 1) พัฒนาการการเกิดกลุ่มฯ มี 3 ขั้นตอน ได้แก่ ขั้นตอนที่ 1 การก่อตัวของกลุ่มดอกไม้ประดิษฐ์ระดับย่านลิเภา ริเริ่มและการจัดตั้งจากผู้นำชุมชน และการสนับสนุนจากหน่วยงานภายนอก ขั้นตอนที่ 2 ดำเนินการปฏิบัติ โดยการรวมตัวเรียนรู้การผลิตสินค้า การขยายผล และการสืบทอด ทั้งยังเป็นการพัฒนาความสัมพันธ์และสร้างความไว้วางใจภายในกลุ่ม และขั้นตอนที่ 3 การมีส่วนร่วม ได้ร่วมกันเสนอแนวคิดการบริหารจัดการภายในกลุ่ม ทั้งการคิดค้นวิธีต่อยอดสินค้า การตลาดและการพัฒนาผลิตภัณฑ์ 2) สภาพปัญหาของกลุ่มดอกไม้ประดิษฐ์ระดับย่านลิเภา พบว่า ปัญหาการผลิตของกลุ่มดอกไม้ประดิษฐ์ระดับย่านลิเภามีปัญหาด้านบรรจุภัณฑ์ของกลุ่ม ปัญหาด้านการตลาดของกลุ่ม และปัญหาด้านการบริหารจัดการกลุ่มดอกไม้ประดิษฐ์ระดับย่านลิเภา 3) กระบวนการสร้างเครือข่ายการเรียนรู้ในชุมชน พบว่า การก่อตัวของเครือข่ายของกลุ่มการสร้างและพัฒนาเครือข่ายของกลุ่ม การบริหารจัดการเครือข่ายของกลุ่ม การขยายผลของเครือข่ายของกลุ่ม การวิจัยนี้ให้ข้อมูลเชิงลึกเกี่ยวกับกระบวนการสร้างเครือข่ายการเรียนรู้ในชุมชน และสามารถนำไปประยุกต์ใช้เพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ และการพัฒนาในชุมชนอื่น ๆ ได้

คำสำคัญ: กระบวนการ, เครือข่ายการเรียนรู้, ย่านลิเภา, เศรษฐกิจท้องถิ่น

Abstract

The objectives of this research article aimed to study the development of the group crafting artificial flowers with Japanese climbing ferns to enhance the economy of a local community, the problems of the group crafting artificial flowers with Japanese climbing ferns to enhance the economy of a local community, and the process of building a community learning network of a group crafting artificial flowers with Japanese climbing ferns to enhance the economy of a local community. The researcher used qualitative research methods by purposively sampling 15 key informants. The research tools used were in-depth interviews and group discussions. The results of the research found that 1) The development of the group consisted of three steps, including step 1, which implies the formation of a group crafting artificial flowers with Japanese climbing ferns by initiating and organizing the group with community leaders and receiving support from outside agencies; step 2, which implies gathering and jointly learning to produce the products for the expansion and inheritance, which also implies development of the relationships and trust building within the group; and step 3, which implies participation by jointly proposing management ideas within the group, including inventing ways to expand the products, marketing, and conduct the development of the products. 2) Problems of the group crafting artificial flowers with Japanese climbing ferns found that there were production problems in the group crafting artificial flowers with Japanese climbing ferns, which include packaging problems in the group, marketing problems in the group, and problems in the management of the group crafting artificial flowers with Japanese climbing ferns. 3) The process of building a learning network in the community was found with the formation of the network of the group, network building and development of the group, network management of the group, and the network expansion of the group. This research provides insights into the process of building community learning networks and can be applied to promote learning and development in other communities.

Keywords: Process, Learning Network, Japanese Climbing Ferns, Local Economy

บทนำ

ภูมิปัญญาจักสานย่านลิเภาเป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่สืบทอดมายาวนานในประเทศไทย โดยเฉพาะในภาคใต้ ย่านลิเภาเป็นพืชตระกูลเดียวกับกก มีความเหนียว ทนทาน และมีสีเหลืองทองธรรมชาติ ภูมิปัญญานี้มีความสำคัญอย่างยิ่งต่อวิถีชีวิตของชุมชน เนื่องจากย่านลิเภาสามารถนำมาจักสานเป็นเครื่องใช้ต่าง ๆ ได้หลากหลาย เช่น เสื่อ กระจาด ตะกร้า หมวก และของตกแต่งบ้าน ผลิตภัณฑ์เหล่านี้ไม่เพียงแต่มีประโยชน์ใช้สอย แต่ยังมี ความสวยงาม และเป็นเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรม นอกจากนี้ การจักสานย่านลิเภายังช่วยสร้างรายได้ให้แก่ชุมชน และเป็นการอนุรักษ์ ภูมิปัญญาและวัฒนธรรมท้องถิ่นให้คงอยู่สืบไป การส่งเสริมและอนุรักษ์ภูมิปัญญาจักสานย่านลิเภาจึงมีความสำคัญอย่างยิ่ง เพื่อให้มรดกทางวัฒนธรรมอันล้ำค่านี้คงอยู่และเป็นประโยชน์ต่อชุมชนและประเทศชาติต่อไป ทั้งนี้ การจักสานย่านลิเภาเป็นงานหัตถกรรมจักสานประเภทหนึ่งที่สานหรือถักด้วยย่านลิเภา ย่านลิเภาเป็นวัชพืชที่หาได้ง่าย ในท้องถิ่น มีสีน้ำตาลและสีดำ เป็นพืชล้มลุกในตระกูลเฟิร์น ลักษณะคล้ายกับเถาวัลย์ที่ทอดเลื้อยพาดกับต้นไม้อื่น ยาวได้หลายเมตร (สุเจนจิต ทองเสถียร, 2558) มีความทนทานของเส้นใยสูง เหนียว อายุใช้งานมาก นำมาทำเป็น

ข้าวของเครื่องใช้พื้นบ้าน เช่น ตะกร้า กระเป๋า ที่มีเอกลักษณ์สืบทอดจากบรรพบุรุษมาอย่างยาวนาน (กลุ่มเกษตรกร จักสานย่านลิเภา วิชาหกิจชุมชนกลุ่มเกษตรกรจักสานย่านลิเภา, 2567)

กลุ่มดอกไม้ประดิษฐ์ระดับย่านลิเภา ก่อตั้งเมื่อ พ.ศ. 2546 ตั้งอยู่ที่ 144 หมู่ที่ 7 ตำบลนาเคียน อำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช โดยนางบุญยานุช ชูสุวรรณ เป็นผู้ก่อตั้งและมีตำแหน่งเป็นประธานกลุ่มดอกไม้ประดิษฐ์ระดับในปัจจุบัน สำเร็จการศึกษาระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 จากโรงเรียนธรรมจักรเจตยาพิบาล เมื่อจบการศึกษาจึงได้หันมาคลุกคลีกับการผลิตเครื่องจักรสานจากย่านลิเภา โดยตลอดกว่า 30 ปี และจากการที่ประธานกลุ่มได้เป็นวิทยากรให้ความรู้แก่นักศึกษาในเรื่องของการผลิตกระเป๋าย่านลิเภา ต่อมาได้รวมกลุ่มชุมชนในหมู่บ้านขึ้นใช้ชื่อกลุ่มดอกไม้ประดิษฐ์ระดับย่านลิเภา และมีโอกาสทำผลิตภัณฑ์ย่านลิเภาไปตกแต่งพระตำหนักที่อำเภอปากพนัง ซึ่งในครั้งนั้นมีผลงานเป็นที่พอใจของท่านผู้ใหญ่ในวังเป็นอย่างมากทำให้กลุ่มดอกไม้ประดิษฐ์ระดับย่านลิเภาได้รับรางวัลพระราชทานดีเด่น 14 จังหวัดภาคใต้ของสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดา เจ้าฟ้ามหาจักรีสิรินธร รัฐสีมาคุณากรปิยชาติ สยามบรมราชกุมารี และรางวัลผู้สืบสานวัฒนธรรมภาคใต้ดีเด่นในพระบรมราชูปถัมภ์ ในปีพ.ศ. 2548 จากนั้นทำให้ผลิตภัณฑ์ย่านลิเภาเป็นที่รู้จักของหน่วยงานและองค์กรต่าง ๆ ทั้งภาครัฐและเอกชนอีกมากมาย และยังได้มีโอกาสลงนำสินค้าไปจำหน่าย ณ ประเทศจีนอีกด้วย ดังนั้น ทำให้กลุ่มดอกไม้ประดิษฐ์ระดับย่านลิเภาเป็นที่รู้จักอย่างแพร่หลายทั้งในประเทศและต่างประเทศ กลุ่มดอกไม้ประดิษฐ์ระดับย่านลิเภาผลิตสินค้าประเภทกระเป๋าถือของสุภาพสตรี โดยผลิตกระเป๋าจากย่านลิเภา กลุ่มดอกไม้ประดิษฐ์ระดับย่านลิเภาเป็นที่รู้จักอย่างแพร่หลายทั้งในและนอกประเทศ ทางกลุ่มได้คิดค้นหาวัสดุมาแปรรูปเป็นดอกไม้ประดับบนผลิตภัณฑ์ย่านลิเภา พัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์ให้มีความทันสมัยตรงตามความต้องการของลูกค้า รวมถึงออกแบบบรรจุภัณฑ์ และตราสินค้าให้เป็นที่รู้จักจดจำได้ โดยใช้กลยุทธ์การสร้างมูลค่าเพิ่มของสินค้า สร้างอัตลักษณ์ที่โดดเด่น ลวดลายที่แสดงถึงความเป็นงานฝีมือที่ประณีต และคงสัญลักษณ์ของความเป็นไทยให้ก้าวไกลสู่สากล (สุเจนจิต ทองเสถียร, 2558)

จากความเป็นมา และความสำคัญดังกล่าวทำให้ผู้ศึกษาค้นคว้ามีความสนใจที่จะทำการศึกษาเกี่ยวกับกลุ่มดอกไม้ประดิษฐ์ระดับย่านลิเภา ศึกษาการทำผลิตภัณฑ์จากย่านลิเภาเป็นผลิตภัณฑ์ที่ได้รับรางวัลพระราชทานดีเด่น 14 จังหวัดภาคใต้ของสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดา เจ้าฟ้ามหาจักรีสิรินธร รัฐสีมาคุณากรปิยชาติ สยามบรมราชกุมารี และรางวัลผู้สืบสานวัฒนธรรมภาคใต้ดีเด่นในพระบรมราชูปถัมภ์ เป็นที่รู้จักของหน่วยงานและองค์กรต่าง ๆ และมีโอกาสลงนำสินค้าไปจำหน่าย ณ ประเทศจีน ทำให้เป็นที่รู้จักอย่างแพร่หลายทั้งในประเทศและต่างประเทศ โดยการศึกษาการสานกระเป๋าจากย่านลิเภาเป็นการสานที่ใช้งานฝีมือที่ใช้ความประณีตเป็นอย่างมาก ทางผู้ศึกษาจึงมีความสนใจจึงได้เลือกศึกษากลุ่มดอกไม้ประดิษฐ์ระดับย่านลิเภา

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาพัฒนาการเกิดกลุ่มดอกไม้ประดิษฐ์ระดับย่านลิเภาเพื่อยกระดับเศรษฐกิจท้องถิ่นของชุมชน หมู่ที่ 7 ตำบลนาเคียน อำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช
2. เพื่อศึกษาสภาพปัญหาของกลุ่มดอกไม้ประดิษฐ์ระดับย่านลิเภาเพื่อยกระดับเศรษฐกิจท้องถิ่นของชุมชน หมู่ที่ 7 ตำบลนาเคียน อำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช
3. เพื่อศึกษากระบวนการสร้างเครือข่ายการเรียนรู้ในชุมชนของกลุ่มดอกไม้ประดิษฐ์ระดับย่านลิเภาเพื่อยกระดับเศรษฐกิจท้องถิ่นของชุมชน หมู่ที่ 7 ตำบลนาเคียน อำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช

วิธีดำเนินการวิจัย

รูปแบบการวิจัย

การวิจัยเรื่อง กระบวนการสร้างเครือข่ายการเรียนรู้กลุ่มดอกไม้ประดิษฐ์ระดับย่านลิเภา เพื่อยกระดับเศรษฐกิจท้องถิ่นของชุมชน หมู่ที่ 7 ตำบลนาเคียน อำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช ผู้วิจัยได้ใช้การวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) เก็บรวบรวมข้อมูลด้วยวิธีการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview)

กลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

ผู้วิจัยกำหนดเลือกผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญ (Key Informants) แบ่งเป็น 2 กลุ่ม ได้แก่

1. ผู้ให้ข้อมูลหลัก คือ ผู้เชี่ยวชาญและมีประสบการณ์ด้านการผลิตดอกไม้ประดิษฐ์ระดับย่านลิเภา มีจำนวน 10 คน
2. ผู้ให้ข้อมูลรอง คือ ผู้ที่ส่งเสริมและสนับสนุนการบริหารจัดการกลุ่มภายใต้ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง มีจำนวน 5 คน

การสร้างเครื่องมือและตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือ

ผู้วิจัยได้สร้างแบบสัมภาษณ์ เพื่อที่จะใช้ในเก็บรวบรวมข้อมูล โดยเป็นการสัมภาษณ์แบบเดี่ยวเป็นรายบุคคล แบบสัมภาษณ์ที่ใช้เป็นแบบสัมภาษณ์ชนิดกึ่งโครงสร้าง (Semi-structured Interview) ซึ่งการสัมภาษณ์เป็นแบบไม่เป็นทางการ (Informal Interview) เพื่อสร้างความเป็นกันเองและยืดหยุ่นในการตอบคำถามของผู้ให้ข้อมูลหลัก

การเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยใช้วิธีการสัมภาษณ์ เป็นข้อมูลที่อยู่ในรูปของประสบการณ์ของแต่ละบุคคล การเก็บข้อมูลผู้วิจัยจะสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญโดยใช้วิธีการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview)

การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยจะนำข้อมูลจากการสัมภาษณ์แบบเชิงลึก (In-depth Interview) โดยการนำข้อมูลมาจำแนกประเภทข้อมูลให้เป็นหมวดหมู่ โดยการจำแนกและวิเคราะห์ข้อมูล บรรยายถึงความสัมพันธ์ระหว่างประเด็นหลักกับประเด็นย่อย เพื่อนำข้อมูลดังกล่าวมาใช้ในการตีความตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย เพื่อเชื่อมโยงไปสู่แนวคิดและทฤษฎีที่ทำการศึกษา โดยสรุปผลข้อมูลแบบการบรรยายเชิงพรรณนา

ผลการวิจัย

พัฒนาการเกิดกลุ่มดอกไม้ประดิษฐ์ระดับย่านลิเภาเพื่อยกระดับเศรษฐกิจท้องถิ่นของชุมชนฯ พบว่ามีกระบวนการในการพัฒนา 3 ขั้นตอน ดังนี้

1. ขั้นตอนก่อตัวของกลุ่ม

“ป้าเป็นผู้ก่อตั้งและมีตำแหน่งเป็นประธานกลุ่ม ป้าจบการศึกษาระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 จากโรงเรียนธรรมจักรเจตยาพิบาล เมื่อเรียนจบป้าก็ได้หันมาคลุกคลีกับการจักสานจากย่านลิเภามานานกว่า 30 ปี และเมื่อป้าได้ไปเป็นวิทยากรให้ความรู้แก่นักศึกษาเรื่องของการผลิตกระเป๋า ย่านลิเภา ต่อมาได้รวมกลุ่มสมาชิกในหมู่บ้านขึ้นใช้ชื่อกลุ่มดอกไม้ประดิษฐ์ระดับย่านลิเภา” (บุญยานุช ชูสุวรรณ, 2566)

2. ขั้นตอนการปฏิบัติ

“ป้าได้สอนการทำผลิตภัณฑ์ย่านลิเภาให้แก่ประชาชนในหมู่บ้านที่ได้มาสมัครเป็นสมาชิก หลังจากที่มีสมาชิกได้ทำผลิตภัณฑ์เป็นทุกคน ป้าและสมาชิกได้วางแผน วางกฎระเบียบ แบ่งหน้าที่ให้แก่สมาชิกทุกคน และให้สมาชิกทุกคนแยกย้ายกันทำตามหน้าที่ของตัวเอง” (บุญยานุช ชูสุวรรณ, 2566)

3. ขั้นการมีส่วนร่วม สมาชิกทุกคนได้ช่วยกันคิดค้นหาวัสดุมาทำการสานกระเป๋า เป็นการสานกระเป๋าจากย่านลิเภาและสิ่งที่มีอยู่ในหมู่บ้านเป็นการแปรรูป มีการร่วมประชุมกันวางแผนเรื่องการตลาดทั้งในประเทศและนอกประเทศ มีช่องทางการขายมากขึ้น พัฒนาและเรียนรู้การทำกระเป๋าให้มีความทันสมัยตรงตามที่ลูกค้าต้องการ

และออกแบบบรรจุภัณฑ์และออกแบบตราสินค้าเป็นของทางกลุ่มโดยเฉพาะ จนปัจจุบันทางกลุ่มได้ประสบความสำเร็จตามจุดประสงค์ที่ตั้งไว้

ภาพที่ 1 สัมภาษณ์ นางบุญยานุช ชูสุวรรณ (ประธานกลุ่มดอกไม้ประดิษฐ์ระดับย่านลิเภา)

สภาพปัญหาของกลุ่มดอกไม้ประดิษฐ์ระดับย่านลิเภาเพื่อยกระดับเศรษฐกิจท้องถิ่นของชุมชนฯ พบว่า มีสภาพปัญหาหลักในการผลิตดอกไม้ประดิษฐ์ระดับย่านลิเภา 4 ประเด็นหลัก ดังนี้

1. สภาพปัญหาการผลิต

1.1 ปัญหาการทำกระเป๋าตามรูปร่างที่ลูกค้าต้องการ สมาชิกในกลุ่มทุกคนมีความถนัดการทำรูปแบบที่ไม่เหมือนกัน เป็นปัญหาการจัดทำกระเป๋าตามรูปร่างที่ลูกค้าต้องการ เนื่องจากสมาชิกในกลุ่มแต่ละคนต่างทำได้ไม่เหมือนกัน มีความสามารถที่ไม่เหมือนกัน หรือสมาชิกในกลุ่มไม่สามารถทำกระเป๋าตามรูปร่างที่ลูกค้าต้องการได้ ประธานกลุ่มจึงต้องนำมาทำเอง เพื่อให้งานออกมาสำเร็จและสามารถจัดส่งให้ลูกค้าได้ และปัญหาการหาย่านลิเภา เนื่องจากย่านลิเภาเริ่มมีน้อยลง ทำให้หาย่านลิเภาได้ยากขึ้น ปัญหาในรูปแบบผลิตภัณฑ์ยังไม่ทันสมัยรูปร่างของกระเป๋าอาจไม่เป็นที่พึงพอใจของลูกค้าในทุกช่วงวัย

ภาพที่ 2 ผลิตภัณฑ์จากย่านลิเภา

2. สภาพปัญหาการบรรจุภัณฑ์ ปัญหาการจัดส่งกระเป๋าให้แก่ลูกค้า แต่รูปร่างของกระเป๋าเสียหาย ปัญหาการรูปร่างของกระเป๋าจะเสียหาย แต่ทางกลุ่มสามารถแก้ไขปัญหานี้ได้แล้ว คือ การห่อกันกระแทกหนา ๆ

แล้วใส่บรรจุภัณฑ์ที่เป็นแบรนด์ของทางกลุ่มโดยเฉพาะ แล้วนำไปใส่ในกล่องบรรจุภัณฑ์จะทำให้รูปทรงของกระเป๋าไม่เสียหาย ในการส่งของจะมีทั้งลูกค้าที่มารับของที่กลุ่มและหากมีลูกค้าต้องการให้ส่งของจะมีไปรษณีย์มารับของกลุ่ม

3. สภาพปัญหาด้านการตลาด ผลผลิตจากย่านลิเภายังไม่ค่อยเป็นที่รู้จักของลูกค้ามากนัก เพราะบางคนอาจไม่รู้จักย่านลิเภา และไม่เคยเห็นผลิตภัณฑ์ หรือเป็นเพราะผลิตภัณฑ์มีราคาแพง เนื่องจากเป็นงานที่ใช้ความประณีตและความชำนาญ ต้องใช้เวลาในการทำแต่ละใบประมาณ 1 - 2 เดือน และปัญหาช่องทางการขายมีน้อย ในปัจจุบันถ้าจะขายเฉพาะในกลุ่มหรือออกบูธงานก็ยังไม่ค่อยได้ขาย เพราะปัจจุบันมีเทคโนโลยีเข้ามา คนภายนอกก็จะสั่งซื้อของทางออนไลน์ จึงคิดว่าควรเปิดช่องทางการขายทางออนไลน์ เพื่อดึงดูดลูกค้าทั้งภายในและภายนอก

4. สภาพปัญหาการบริหารจัดการกลุ่ม เป็นปัญหาการสานกระเป๋าย่านลิเภาตามรูปทรงและลวดลายที่ต้องการ ถ้าลูกค้าต้องการรูปทรงและลวดลายยาก ซึ่งต้องใช้ความรู้ ความสามารถ ความชำนาญ และต้องใช้เวลาในการทำงาน กระเป๋า 1 ใบ ก็จะใช้เวลาประมาณ 1 - 2 เดือน แล้วแต่ความยากของงาน

กระบวนการสร้างเครือข่ายการเรียนรู้ในชุมชนของกลุ่มดอกไม้ประดิษฐ์ระดับย่านลิเภา

การสร้างและพัฒนาเครือข่ายได้รวมกลุ่มสมาชิกในหมู่บ้านขึ้น ใช้ชื่อกลุ่มดอกไม้ประดิษฐ์ระดับย่านลิเภา และมีโอกาสทำผลิตภัณฑ์ย่านลิเภาไปตกแต่งพระตำหนักที่อำเภอปากพนัง ซึ่งในครั้งนั้นมีผลงานเป็นที่พอใจของท่านผู้ใหญ่ในวังเป็นอย่างมากทำให้กลุ่มดอกไม้ประดิษฐ์ระดับย่านลิเภาได้รับรางวัลพระราชทานดีเด่น 14 จังหวัดภาคใต้ของสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดา เจ้าฟ้ามหาจักรีสิรินธร รัฐสีมาคุณากรปิยชาติ สยามบรมราชกุมารี และรางวัลผู้สืบสานวัฒนธรรมภาคใต้ดีเด่นในพระบรมราชูปถัมภ์ในปี.ศ. 2548 จากนั้นทำให้ผลิตภัณฑ์ย่านลิเภาเป็นที่รู้จักของหน่วยงานและองค์กรต่าง ๆ ทั้งภาครัฐและเอกชนอีกมากมาย และยังได้มีโอกาสลงนำสินค้าไปจำหน่าย ณ ประเทศจีน อีกทั้งการบริหารจัดการเครือข่ายนั้นเป็นการรวมกลุ่มสมาชิกในหมู่บ้านก่อตั้งกลุ่มขึ้นใช้ชื่อกลุ่มดอกไม้ประดิษฐ์ระดับย่านลิเภา มีประชาชนในหมู่บ้านที่สนใจเข้ามาสมัครเป็นสมาชิกและต้องการเรียนรู้การทำผลิตภัณฑ์ย่านลิเภา ซึ่งทางกลุ่มได้มีการถ่ายทอดความรู้ให้แก่สมาชิกและจัดแบ่งหน้าที่ความรับผิดชอบของสมาชิกทุกคน

อภิปรายผล

พัฒนาการเกิดกลุ่มดอกไม้ประดิษฐ์ระดับย่านลิเภา มีต้นกำเนิดจากนางบุญยานุช ชูสุวรรณ ซึ่งเป็นผู้ริเริ่มก่อตั้งกลุ่มดอกไม้ประดิษฐ์ระดับย่านลิเภา ด้วยความชอบ ความรู้จากการศึกษาเรื่องย่านลิเภา และองค์ความรู้ที่มีเกี่ยวกับเรื่องของย่านลิเภาด้วยความอ่อนนุ่มและความคงทนของต้นย่านลิเภา จึงพัฒนาเทคนิคการจักสานที่หลากหลายเพื่อสร้างสรรค์ผลิตภัณฑ์ที่มีรูปทรงและลวดลายที่สวยงาม อีกทั้งยังส่งต่อองค์ความรู้ สู่วัยรุ่นในชุมชน จึงมีกระบวนการในการลงมือปฏิบัติ และการมีส่วนร่วมทั้งภาครัฐ และเอกชน ภูมิปัญญานี้ได้ถูกถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่น และกลายเป็นอาชีพเสริมที่สร้างรายได้ให้กับชุมชนได้ สอดคล้องกับงานวิจัยของ สราวุธ กลิ่นสุวรรณ ที่ได้ศึกษา เรื่อง วัฒนธรรม และภูมิปัญญาหัตถกรรมจักสานเสื่อใบเตยในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ผลการวิจัย พบว่า ภูมิปัญญาในการทำหัตถกรรมจักสาน มีการใช้ทั้งใบเตยแบบสดมาจักสาน และใบเตยแบบสดที่ผ่านกระบวนการความร้อนเพื่อให้ใบเตยมีความนิ่มแล้วจึงนำมากรีดเป็นเส้นตอก การแช่ด้วยน้ำ การนำไปตากให้แห้ง การนำไปย้อมสี และการทำให้แห้งอีกครั้งก่อนนำมาจักสาน ช่างจักสานทุกพื้นที่เป็นเพศหญิง ส่วนใหญ่สืบสานภูมิปัญญาจากแม่ มักใช้สีสันทันทีสไสและสานด้วยลายเรขาคณิต และวัฒนธรรมการใช้เสื่อใบเตย มีวัฒนธรรมการปูเสื่อเพื่อรองนั่งและรองนอนในชีวิตประจำวัน การใช้ในพิธีการต่าง ๆ เช่น งานแต่งงาน การใช้ในพิธีศพ ความเปลี่ยนแปลงในวิถีการใช้เสื่อใบเตย การใช้เสื่อใบเตยถูกลดบทบาทเนื่องจากวิถีชีวิตใหม่จากการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมสมัยใหม่ วัฒนธรรมการใช้เสื่อแบบดั้งเดิมลดลง วัสดุที่มีราคาถูกเข้ามาแทนที่จึงควรมีการพัฒนาต่อยอดวัฒนธรรม และภูมิปัญญาหัตถกรรมจักสานเสื่อใบเตยในเชิงสร้างสรรค์ (สราวุธ กลิ่นสุวรรณ, 2565)

สภาพปัญหาของกลุ่มในการประดิษฐ์ระดับย่านลิเกาเพื่อยกระดับเศรษฐกิจท้องถิ่นของชุมชนฯ นั้นมี ปัญหาหลากหลายประการ ซึ่งเป็นปัญหาด้านการผลิต ด้านการบรรจุภัณฑ์ ปัญหาของกลุ่มด้านการตลาด และ ปัญหาอื่น ๆ ซึ่งกลุ่มดอกไม้ประดิษฐ์ระดับย่านลิเกา ใช้กระบวนการในการแก้ปัญหาแต่ละด้านโดยต้องระบุ ปัญหาให้ชัดเจนว่า คืออะไร เกิดขึ้นที่ไหน เมื่อไร และอย่างไร การรวบรวมข้อมูลและการวิเคราะห์ข้อมูลอย่าง รอบคอบเป็นสิ่งสำคัญ การวิเคราะห์สาเหตุ เมื่อระบุปัญหาได้แล้ว ขั้นตอนต่อไป คือ การวิเคราะห์สาเหตุที่แท้จริง ของปัญหา โดยอาจใช้เครื่องมือต่าง ๆ การพัฒนาวิธีแก้ปัญหา เมื่อทราบสาเหตุของปัญหาแล้ว ขั้นตอนต่อไป คือ การพัฒนาวิธีแก้ปัญหา ที่เหมาะสม โดยอาจพิจารณาจากวิธีแก้ปัญหาที่เคยใช้ได้ผลในอดีต หรือการคิดค้นวิธี แก้ปัญหาใหม่ ๆ ที่เหมาะกับบริบทของปัญหา นำวิธีแก้ปัญหาไปใช้ เมื่อได้วิธีแก้ปัญหาแล้ว ขั้นตอนต่อไป คือ การนำวิธีแก้ปัญหาไปใช้จริงโดยอาจต้องมีการวางแผนการดำเนินงาน การจัดสรรทรัพยากร และการติดตามผล อย่างใกล้ชิด การตรวจสอบผลลัพธ์ หลังจากนำวิธีแก้ปัญหาไปใช้แล้ว ขั้นตอนสุดท้าย คือ การตรวจสอบผลลัพธ์ที่ ได้ว่าเป็นไปตามที่คาดหวังหรือไม่ หากยังไม่เป็นที่น่าพอใจ อาจต้องมีการปรับปรุงวิธีแก้ปัญหาหรือหาสาเหตุเพิ่มเติม สอดคล้องกับ อำไพ กุลบุตรดี ศึกษางานวิจัยเรื่อง การแก้ปัญหาสิ่งแวดล้อมด้านการจัดการน้ำเสียตามหลักพุทธ ธรรม: กรณีศึกษาบริษัทผลิตเครื่องสำอางในนิคมอุตสาหกรรมนวนคร ผลการวิจัยพบว่า บริษัทผลิตเครื่องสำอาง ปล่อยน้ำเสียออกสู่นิคมอุตสาหกรรมนวนคร ค่าที่วัดได้มีทั้งอยู่ในเกณฑ์และคุณภาพต่ำกว่าเกณฑ์ที่กำหนด ปัญหา มาจากวัตถุดิบ สารเคมี และกระบวนการผลิตเครื่องสำอาง อันมีการย่อยสลายได้ยากต้องผ่านการบำบัดก่อนจึง ปล่อยออกสู่นิคมอุตสาหกรรมนวนคร การนำหลักพุทธธรรมมาสนับสนุนการแก้ไขปัญหามลพิษด้านน้ำเสีย ใน พระพุทธศาสนาเถรวาท ใช้ทางสายกลาง อิทัปปัจจยตา และอริยสัจ 4 ที่นำไปสู่การจัดการน้ำเสียให้เกิดสมดุล ธรรมชาติอย่างยั่งยืนทางเลือกในการพัฒนาอุตสาหกรรมโดยไม่ละทิ้งสิ่งแวดล้อม แนวทางในการบริหารจัดการของ บริษัทผลิตเครื่องสำอางและนิคมอุตสาหกรรมนวนคร แนวทางปฏิบัติต้องบำบัดน้ำเสียเบื้องต้นก่อนปล่อยออกสู่ ส่วนกลาง ในกรณีน้ำเสียมีคุณภาพต่ำกว่าเกณฑ์ที่กำหนด มาตรการคิดค่าบริการกำจัดน้ำเสียเพิ่มเป็นประมาณ 2 - 6 เท่าของอัตราค่าบริการปกติ จึงอนุญาตให้ระบายลงท่อรวมส่วนกลาง ระบบบำบัดเป็นแบบผสมผสานระหว่าง ระบบแอกทิเวเตดสลัดจ์ และระบบคลองเวียนวน บริษัทฯ สามารถนำหลักพุทธธรรมใช้สิ่งแวดล้อมเพื่อกำหนด มาตรการดำเนินการระหว่างระบบกับธรรมชาติได้อย่างสมดุล (อำไพ กุลบุตรดี, 2564)

กระบวนการสร้างเครือข่ายการเรียนรู้ในชุมชนของกลุ่มดอกไม้ประดิษฐ์ระดับย่านลิเกา นางบุญยานุช ชูสุวรรณ มีกระบวนการในการสร้างเครือข่ายโดยเป็นผู้ประสานงานเครือข่าย ผู้ที่เกี่ยวข้อง และสมาชิก ในเครือข่าย ต้องมีการพัฒนาตนเอง จัดระบบการเรียนรู้อยู่ตลอดเวลา โดยมีการทำกิจกรรมร่วมกัน รักษาความสัมพันธ์อันดี ระหว่างสมาชิก สร้างความรู้สอดคล้องกับเทคโนโลยีสมัยใหม่ สร้างระบบแรงจูงใจ ในการทำงานจัดการความรู้ ที่เป็นระบบ ช่วยเหลือในคราวจำเป็น และสร้างผู้นำรุ่นใหม่อย่างต่อเนื่อง สอดคล้องกับ นางเยาว์ อุดมวงศ์ และคณะ ศึกษางานวิจัยเรื่อง การพัฒนาระบบสุขภาพชุมชน ตำบลชมพู อำเภอสารภี จังหวัดเชียงใหม่ ผลการวิจัย พบว่า การพัฒนาระบบสุขภาพชุมชนของตำบลชมพู เป็นการทำงานประสานร่วมกัน ของทั้งภาครัฐและภาคประชาชน และองค์กรท้องถิ่น กลุ่มแกนนำที่เป็นทางการ และไม่เป็นทางการ ซึ่งระบบสุขภาพต่าง ๆ ที่มี ในชุมชนมีทั้งระบบ ที่ส่งเสริม ป้องกัน รักษาและการฟื้นฟู ได้แก่ 1) ระบบการจัดการแก่ผู้ป่วยโรคเรื้อรัง ผู้ป่วยระยะสุดท้าย และ ผู้พิการ มีกลุ่มช่วยเหลือผู้พิการ ชมรมผู้พิการ เครือข่ายทายาทเบาหวาน การดูแลด้วยแพทย์แผนไทย ชมรมหมอ อาสา - จิตอาสา จิตอาสาสมัคร กลุ่มดูแลผู้ป่วยระยะสุดท้าย 2) ระบบการพัฒนาเด็กและเยาวชน มีศูนย์พัฒนา เด็กเล็ก กองทุนพัฒนาเด็กเล็ก โครงการวัยรุ่นสุขภาพจิตดีชีวิตไม่ยุ่งสิ่งเสพติด โครงการโภชนาการสมวัย และมีสภา เด็กและเยาวชน 3) ระบบการดูแลผู้สูงอายุ มีเครือข่ายผู้สูงอายุ กองทุนผู้สูงอายุ 4) ระบบการดูแลฉุกเฉินและ อุบัติเหตุ มีศูนย์บริการการแพทย์ฉุกเฉิน และหน่วยเตือนภัยพิบัติ 5) ระบบการจัดการสวัสดิการชุมชน มีกองทุน มากกว่า 10 กองทุน มีศูนย์เรียนรู้ออมทรัพย์ 6) ระบบบริหารจัดการสิ่งแวดล้อม มีการกำจัดขยะ กลุ่มปุ๋ยชีวภาพ 7) มีระบบเศรษฐกิจชุมชน มีศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียง ศูนย์เรียนรู้เกษตรปลอดสารและศูนย์พัฒนาอาชีพ

8) ระบบอาสาพัฒนาชุมชน มีอาสาสมัครดูแลผู้สูงอายุ 9) ระบบการสื่อสารในชุมชน มีวิทยุชุมชน และมี website ของเทศบาลตำบลหมก บทเรียนที่พบ คือ การพัฒนาระบบสุขภาพชุมชน ปัจจัยที่นำไปสู่ความสำเร็จ คือ การมีผู้นำที่ดี การนำต้นทุนทางสังคมมาใช้ประโยชน์ การทำงานแบบภาคเครือข่าย โดยต้องอาศัยองค์กรหลักในชุมชนเป็นสำคัญ และบุคลากรทางสาธารณสุขยังเป็นผู้มีอิทธิพลอย่างมากต่อการประสานงานระหว่างภาคีเครือข่าย (นงเยาว์ อุดมวงศ์ และคณะ, 2012)

องค์ความรู้ใหม่

ภาพที่ 4 กระบวนการสร้างเครือข่ายการเรียนรู้ในชุมชน

จากการศึกษา กระบวนการสร้างเครือข่ายการเรียนรู้ในชุมชน กรณีศึกษา กลุ่มดอกไม้ประดิษฐ์ระดับย่านลิเภา สามารถสรุปเป็นองค์ความรู้ใหม่ อธิบายได้ว่า กลุ่มดอกไม้ประดิษฐ์ระดับย่านลิเภาเป็นกลุ่มที่ผลิตสินค้าประเภทกระเป๋าถือของสุภาพสตรี โดยผลิตกระเป๋าจากย่านลิเภาที่มีอยู่ในชุมชน กลุ่มได้ก่อตั้งจากการรวมตัวของสมาชิกในชุมชนและได้รับการสนับสนุนจากองค์การบริหารส่วนตำบลนาเคียน โดยกระบวนการ ผลิตสินค้าของกลุ่มเกิดจากการนำทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชนทั้งทุนทรัพยากรและทุนสังคมมาผสมผสานกับวิถีชีวิตของคนในชุมชน เป็นการใช้เวลาว่างให้เกิดประโยชน์โดยนำกระบวนการภูมิปัญญาท้องถิ่นมาปรับใช้ในการบริหารจัดการ แก้ไขปัญหาของกลุ่ม เสริมสร้างความเข้มแข็งด้านการผลิต การบรรจุภัณฑ์ การตลาด และการบริหารจัดการกลุ่ม ตระหนักถึงคุณค่าของทุนที่มีอยู่ในชุมชนให้สามารถนำมาใช้ประโยชน์ ต่อยอดเป็นอาชีพหลักหรืออาชีพเสริมได้ พัฒนางานให้มีความทันสมัยเหมาะสมกับทุกวัย และเพิ่มช่องทางการขาย มีแบรนด์บรรจุภัณฑ์เฉพาะของกลุ่ม เพื่อดึงดูดลูกค้าได้ทุกช่องทางและเป็นที่จดจำของลูกค้า และร่วมกันอนุรักษ์ทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชนโดยการนำมาใช้ประโยชน์แล้วก็สามารถปลูกทดแทนได้ เพื่อไม่ให้ทรัพยากรนี้หมดไป ตลอดจนรวมกันอนุรักษ์ เผยแพร่ถ่ายทอดองค์ความรู้การผลิตกระเป๋าจากย่านลิเภางานฝีมือที่เป็นงานประณีตและใช้เวลาในการทำเพื่อให้งานฝีมือแบบนี้ยังคงอยู่ต่อไป

สรุปและข้อเสนอแนะ

ผลิตภัณฑ์ย่านลิเภา เป็นงานหัตถกรรมเครื่องจักสานพื้นบ้านที่มีเอกลักษณ์ของภาคใต้ ซึ่งสืบทอดจากบรรพบุรุษมาหลายร้อยปี สันนิษฐานว่าเริ่มทำกันมาตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยา ถือเป็นภูมิปัญญาชาวบ้านตั้งแต่สมัยเจ้าพระยาณรงค์ไชยสงคราม ที่นิยมทำกันมากในสำนักของเจ้าพระยาเมืองนครศรีธรรมราช กล่าวกันว่า เจ้าเมืองนครได้เคยนำถวายเป็นของขวัญในกรุงเทพมหานคร แต่ยังไม่เป็นที่แพร่หลายนัก จนกระทั่งในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เจ้าพระยาอมราช (ปั้น สุขุม) ครั้งที่ดำรงตำแหน่งพระยาสุขุมนัยวิปิต - สมุหนายกบาลมณฑลนครศรีธรรมราช ได้ฟื้นฟูส่งเสริมงานจักสานย่านลิเภาจนเริ่มเป็นที่รู้จักในหมู่นักท่องเที่ยวชั้นสูงในกรุงเทพมหานคร และได้รับความนิยมมากในสมัยรัชกาลที่ 5 จังหวัดนครศรีธรรมราช ถือเป็นแหล่งผลิตงานหัตถกรรม “จักสานย่านลิเภา” ที่มีชื่อเสียงและมีกลุ่มคนที่มีทักษะฝีมือในการจักสานย่านลิเภาอยู่หลายกลุ่ม มีการสร้างสรรค์และพัฒนาการขึ้นรูปงานจักสานย่านลิเภาเป็นผลิตภัณฑ์รูปทรงต่าง ๆ ให้มีความเหมาะสมกับการใช้งานตามยุคสมัย ซึ่ง นางบุญยานุช ชูสุวรรณ ผู้ที่เป็นผู้ริเริ่มก่อตั้งกลุ่มดอกไม้ประดิษฐ์ระดับย่านลิเภา ได้สืบสานและอนุรักษ์ไว้ในภูมิปัญญาพื้นถิ่น และนำสู่การส่งต่อให้ชนรุ่นหลังได้สืบทอดและอนุรักษ์ต่อไป ข้อเสนอแนะวิจัยครั้งต่อไป

- 1) ควรศึกษาเรื่องการทำผลิตภัณฑ์ย่านลิเภาของกลุ่มดอกไม้ประดิษฐ์ระดับย่านลิเภา ตำบลนาเคียน อำเภอเมืองจังหวัดนครศรีธรรมราช
- 2) ควรศึกษาเรื่องแนวทางการอนุรักษ์และสืบสานผลิตภัณฑ์ย่านลิเภาของกลุ่มดอกไม้ประดิษฐ์ระดับย่านลิเภา ตำบลนาเคียน อำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช

เอกสารอ้างอิง

- กลุ่มเกษตรกรจักสานย่านลิเภา วิสาหกิจชุมชนกลุ่มเกษตรกรจักสานย่านลิเภา. (2567). ย่านลิเภา. เรียกใช้เมื่อ 15 เมษายน 2567 จาก <https://www.tcdcmaterial.com/th/material/13/other-/info/MI00664-01>
- ชัชวาลย์ รัตนพันธุ์. (2565). การออกแบบผลิตภัณฑ์ศิลปะหัตถกรรมย่านลิเภาจังหวัดนครศรีธรรมราช ให้เหมาะสมกับกลุ่มเป้าหมาย. วารสารวิชาการมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏธนบุรี, 5(2), 86-101.
- ชุตีวรรณ อาจหาญ และคณะ. (2564). แนวทางในการพัฒนางานหัตถกรรมจากย่านลิเภาสู่เศรษฐกิจเชิงสร้างสรรค์ของจังหวัดนครศรีธรรมราช. วารสารศึกษาศาสตร์ปริทัศน์, 36(2), 32-42.
- นงเยาว์ อุดมวงศ์ และคณะ. (2012). การพัฒนาระบบสุขภาพชุมชน ตำบลชมภู อำเภอสารภี จังหวัดเชียงใหม่. วารสารพยาบาลสาร, 39(พิเศษ), 97-106.
- บุญยานุช ชูสุวรรณ. (15 มีนาคม 2566). กลุ่มดอกไม้ประดิษฐ์ระดับย่านลิเภา ตำบลนาเคียน อำเภอเมืองจังหวัดนครศรีธรรมราช. (ขวัญจิรา สุนทรนนท์, ผู้สัมภาษณ์)
- ประหยัด มะโนพะเส้า. (2555). กระบวนการพัฒนาเครือข่ายการเรียนรู้เพื่อเพิ่มศักยภาพกลุ่มวิสาหกิจชุมชนแปรรูปลำไยอบแห้ง จังหวัดลำพูน. ใน ดุษฎีนิพนธ์วิทยาศาสตร์ดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาส่งเสริมการเกษตรและพัฒนาชนบท. มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- สรารุช กลิ่นสุวรรณ. (2565). วัฒนธรรม และภูมิปัญญาหัตถกรรมจักสานเสื่อใบเตยในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้. วารสารวิชาการคณะมัณฑนศิลป์ มหาวิทยาลัยศิลปากร, 1(3), 143-185.
- สุเจนจิต ทองเสก. (2558). จักสานย่านลิเภา. เรียกใช้เมื่อ 15 มีนาคม 2566 จาก https://www.sacit.or.th/uploads/items/attachments/a16c4fcdf57c6ec5ed30e21c1ae0df74/_2c7d707bf2e9b8a3008abe05c37f96fb.pdf
- อำไพ กุลบุตรดี. (2564). การแก้ปัญหาสิ่งแวดล้อมด้านการจัดการน้ำเสียตามหลักพุทธธรรม: กรณีศึกษาบริษัทผลิตเครื่องสำอางในนิคมอุตสาหกรรมนวนคร. วารสารบัณฑิตศึกษาปริทรรศน์, 17(1), 44-57.

อิสราพร ใจกระจ่าง และคณะ. (2559). แนวทางการพัฒนาผลิตภัณฑ์ที่ระลึกด้านศิลปวัฒนธรรมและประเพณีเพื่อเพิ่มมูลค่าทางเศรษฐกิจชุมชนในเขตอำเภอเมืองจังหวัดนครศรีธรรมราช. ใน การประชุมมหาดใหญ่วิชาการระดับชาติและนานาชาติครั้งที่ 7 วันที่ 23 มิถุนายน 2559 ณ มหาวิทยาลัยมหาดใหญ่. มหาวิทยาลัยมหาดใหญ่.